

EMA HREŠANOVÁ – KULTURY DVOU PORODNIC: ETNOGRAFICKÁ STUDIE. 2009. PLZEŇ: ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Lucie Hošková

Katedra sociologie, FF ZČU v Plzni, hoskoval@kss.zcu.cz

KNIHA Emy Hrešanové *Kultury dvou porodnic: etnografická studie* je založená na dvacetiměsíčním etnografickém výzkumu realizovaném v rozmezí března 2004 a listopadu 2007 ve dvou českých porodnicích, které autorka ve své práci nazývá Javov a Konžany. Kdo by se domníval, že jde o další z řady příruček pro budoucí matky, jak se připravit na porod, by byl daleko od pravdy – i když autorka sama udává, že svoji knihu píše „především pro rodičky – současné, budoucí, i ty bývalé“ (Hrešanová 2009: 13). Více než příručkou nastávajícím maminkám je kniha exkurzem do současného stavu českého porodnictví. Práce tak navazuje na studii Hanky Haškové (2001) zabývající se porodní a poporodní praxí v ČR a postoji k novým trendům v českém porodnictví.

Oborově kniha spadá do sociologie zdraví a nemoci, přičemž je patrný přesah do oblasti antropologie a jejích subdisciplín souvisejících s porodem, reprodukčními strategiemi a technologiemi. Hrešanová se zaměřuje na sociální a kulturní kontext, ve kterém se porod realizuje, a to skrze popis „organizační kultury porodnic“ (str. 10). Myšlenka spojení porodnictví s formální organizací se již dříve objevila např. u Giddense. *uvModerní nemocnice je dobrým příkladem organizace* a porodnictví se vzrůstající profesionalizací, která postupně vytlačuje porodní báby, je tomu jasným dokladem (Giddens 1997: 288). V této organizační struktuře jsou „nejdůležitějšími“ či „nejvlivnějšími“ osobami porodníci a porodní asistentky podílející se velkou měrou na formování kultury porodnice i na úrovni péče, která je rodičkám a jejich dětem poskytována a která ovlivňuje rovněž zdraví jejich klientů. Na ně, jejich práci a jejich roli v procesu formování organizační kultury porodnic se zaměřila převážná část výzkumu.

Autorka sebe sama řadí k interpretativní perspektivě a konstruktivistickému paradigmatu, pomocí nichž se snaží pojmut a uchopit svět porodnic (s. 36). Jako analytický rámec volí koncept kultury, který je sám o sobě problematický s ohledem na množství definic toho, co je kultura. Je tedy pouze logické, že Hrešanová začíná vymezením vlastní pozice ve vnímání konceptu kultury a jeho obhajobou jako „užitečného nástroje ke studiu sociální reality jiných lidí“ (Hrešanová 2009: 14). Autorka vhodně vychází z antropologického pojetí konceptu kultury, byť by mohl sociolog namítnout, že vymezení kultury je v rámci sociologie dostatečné a poukazovat například na esej Zygmunta Baumana *Příroda a kultura* (2004) podávající na dvě desítky návrhů, jak definovat kulturu. Hrešanová dále koncept kultury propojuje s racionalitou formální organizace. Toto nastavení organizační kultury jako širšího kontextu pro *agency* všech zúčastněných je velmi dobrým základem pro vykreslení toho, jak byrokratizace, technokratizace, profesionalizace a efektivita (ve smyslu vykonání co nejvyššího množství porodů) válkují kulturu českého porodnictví.

Porodníci, porodní asistentky a rodičky tvoří trojúhelník ovlivňující kulturu porodnic, přičemž zájmy a snahy každé ze zúčastněných stran se mohou lišit. Nejrozmanitější skupinou jsou klientky. Rodičky se liší mírou konzumerismu, která souvisí s množstvím specifických požadavků na porodní péči. Téma konzumerismu a komercializace porodu se prolíná celou knihou. Autorka rovněž popisuje vliv komercializace na politiku

porodnic (str. 172) a ukazuje, jak ovlivňují probíhající změny, ustanovují nový trend českého porodnictví a ovlivňují zdraví rodiček. V knize bohužel není prostor pro zasazení komercializace porodu do širšího kontextu komercializace mateřství jako takového.

Na základě porodního vědění rodiček a jejich požadavků si personál budoucí maminky klasifikuje. Tato část práce studie mně přišla nejzajímavější a nejzdařilejší, proto si dovoluji zaměřit se na ni podrobněji. Hrešanová například výstižně ukazuje, jak zaměstnanci porodnice působí na své klientky a jak je vyjednávací pozice nastávajících maminek ovlivněna jejich „porodním vědáním“ (s. 50). To se odvíjí od informovanosti rodičky ohledně těhotenství a porodu a jejího postoje k dominantní roli medicínsky vzdělaného personálu v průběhu těhotenství a porodnímu procesu. Z výzkumu Hrešanové vyplynulo, že personálem nejdiskutovanější kategorií rodiček jsou „přírodačky“, kterou dále dělí na „ortodoxní“ a „moderní“. Jejich společným rysem je vysoká informovanost v oblasti těhotenství a porodu, zájem o jeho průběh, preference alternativního modelu porodu (nesouhlas s intervencí do porodního procesu) a odmítání medikamentů. Třetí skupinou, kterou zaměstnanci nemocnice rozlišují, jsou „normální mamčí“. Tato vnitřně heterogenní skupina má jedno společné – nekriticky přijímá jakékoliv rady a nařízení personálu, což pramení z důvěry ve správný úsudek porodníků a lékařů. Poslední skupinou jsou rodičky *technokratické* mající z porodu strach, které se až přehnaně spoléhají na vědu a jsou nakloněné k porodu císařským řezem. Bylo by zajímavé vědět bližší informace o velikosti kategorií, které personál rozlišuje, či četnosti jejich zastoupení – taková data by napomohla dokreslit současný stav českého porodnictví a napověděla by mnohé o proměnách české porodní kultury v posledních letech.

Toto onálepkování rodiček zaměstnanci porodnice a jejich zjednodušené kategorizování může být silně zavádějící. Kategorie „normální mamčí“ nebo „naše maminky“, jak zní jejich další označení personálem, které Hrešanová uvádí, tak v sobě pravděpodobně zahrnuje i ženy, kterým „je to prostě jedno“ (o podobné kategorii žen se autorka později zmiňuje v souvislosti s předporodními kurzy, kde mladší maminky zpravidla absentují a vysvětlením personálu je jejich snížený zájem o záležitosti týkající se těhotenství a porodu, mezi rodičkami už je ale nijak nevydělují) nebo ženy, které se na dítě netěší a pro alespoň částečnou úlevu se rozhodly jít cestou nejmenšího odporu. Na druhé straně kategorie „přírodaček“ je personálem stereotypicky spojována s určitým stylem oblékání (v knize jej autorka nazývá „nezávislé oblékání“), úrovní vzdělávání (zpravidla vysokoškolské) či místem bydliště (rodičky z velkých měst), což ale vždy neplatí.

Autorka dále ukazuje, jak je kategorizování rodiček implicitně spjaté s jejich úspěšnou enkulturací do kultury dané porodnice (str. 69). Porodní personál činí jasné rozdíly mezi ženami, které prošly „jejich“ porodními kurzy a ženami, které absolvovaly porodní kurzy v nezávislých centrech. Popis průběhu kurzů, jejich poskytování a způsob vedení čtenáři hodně napoví o organizační kultuře obou porodnic a naznačuje, jaká z porodnic je otevřenější a vstřícnější k různým požadavkům širokého spektra maminek, které často přijíždějí i z velké vzdálenosti. Některá výpovědi a poznámky z terénního výzkumu, které by napomohly k vytvoření konkrétní představy o té které nemocnici a jejich zaměstnancích, jsou ale záměrně uvedeny bez vazby na konžanskou či javovskou porodnici. To ale můžeme mít autorce jen těžko za zlé – jak sama uvádí, příčinou byla snaha o maximální anonymizaci informátorů a ztlumení jejich identifikace například ze stran zaměstnavatele.

Popis propagace kurzů a jejich cíl, jakkoli se tváří (a řada personálu tomu dle výpovědí pravděpodobně věří) jako „pomoc maminkám“ či jejich seznámení s kontextem porodnic, vedou čtenáře k pocitu, že jejich primárním cílem, alespoň v jedné ze dvou sledovaných porodnic, je pouze pragmatická snaha zprostředkovat účastnicím chod dané porodnice, ušetřit si tak v době

porodu práci a urychlit celý proces. Určitá míra manipulace je skrytá v jakékoliv interakci mezi personálem a klientkami a dle mého názoru ji lze v některých případech přirovnat k hegemonii tak, jak ji pojímá Gramsci (Bates 1975): styl vedení komunikace má přimět rodičky, aby aktivně participovaly na svojí podřízené pozici a společly se na rozhodnutí těch, kteří „jsou na to vzdělaní a porodu rozumí“.

Autorka výstižně ukazuje různé přístupy a role zaměstnanců porodnic, přičemž u některých z personálu se objevuje i mírná kritika instituce. Výsledné jednání však kopíruje principy organizace, které je členem, a v praxi „ctí“ medicínský model péče ve snaze efektivně dosáhnout vytyčeného cíle. Zde se objevuje otázka, zda je formalizované pouze jednání personálu? Bylo by zajímavé sledovat, nakolik je systematizované chování samotných rodiček, vezmeme-li v úvahu agency některých rodiček snažících se o dosažení alternativního modelu porodu, jako je rutinní odmítání jistých úkonů, systematickou přípravu na porod, formalizace porodních plánů atd.

Dalším zajímavým tématem knihy je spor porodník versus porodní asistentka o to, kdo má být zodpovědnou osobou za poskytování porodní péče. „Zatímco totiž porodní asistentky tráví s rodičkou během porodu nejvíce času, za poskytovanou zdravotní péči mají největší zodpovědnost porodníci, kteří disponují i odpovídajícími pravomocemi.“ (Hrešánová 2009: 151) Obor porodnictví bývá považován za vhodný zejména pro muže. Vznikl jako protiváha porodních bab, přičemž spor mezi nimi trvá již od dob osvícenství (Jordan 1986). Ženám jako matkám bývá podsouván konflikt mezi profesní a rodinnou sférou, a to bývá příčinou odepření přístupu (s. 154). Na druhé straně genderová převaha žen mezi porodnicí v konžanské nemocnici a jejich mladý věk formuje celou organizační kulturu dané porodnice. Z výzkumu vyplývá, že konžanská porodnice je k rodičkám více přátelštější a pružnější v plnění jejich požadavků.

Podíváme-li se na knihu *Kultury dvou porodnic: etnografická studie* z širší perspektivy, může nám objasnit mnohé nejen o stavu českého porodnictví, ale i o celé společnosti. Chování a zacházení s rodičkami odráží širší přístup zdravotního personálu ke klientům. V českém kontextu spousta lidí dosud nezaznamenala rozdíl mezi klientem a poskytovatelem služby. Rovněž malý zájem o profesionalizaci porodní asistence a otevření vlastní praxe a naopak preference práce pro zaměstnavatele mohou být pozůstatkem komunismu. Na druhé straně business se dnes dělá téměř ze všeho – mateřství nevyjímaje. Většina si komercializaci a pronikání kapitalismu do této intimní oblasti života spojuje s jinými etapami rodičovství a na období těhotenství, porodu a poporodní péče se často zapomíná. Porod je soukromou záležitostí, která se diskutuje v úzkém kruhu těch, kterých se aktuálně dotýká, a jeho komercializace mnohým uniká. Kromě toho porod, předporodní a poporodní péče souvisí se zdravím ženy i jejího dítěte a případná komercializace lze lehce skrýt pod pláštík zlepšování lékařské péče a zvyšování kvality služeb, které se samozřejmě musí náležitě zaplatit. Dále, přehnaná medializace či „zbytečná“ hospitalizace klientek, na kterou se dnes často upozorňuje, zase vyjevuje snahu personálu chránit se proti případnému nařčení ze zanedbání péče a soudní žalobě. Podobných paralel by se našla celá řada, proto se domnívám, že si kniha najde své publikum nejen mezi příznivci sociologie medicíny, ale také u širší akademické obce i veřejnosti.

POUŽITÁ LITERATURA

- [1] BATES, T. R. 1975. Gramsci and the Theory of Hegemony. *Journal of the History of Ideas*. 36: 351–36.
- [2] BAUMAN, Z. 2004. *Myslet sociologicky*. Praha: SLON.
- [3] GIDDENS, A. 1997. *Sociologie*. Praha: Argo.
- [4] HREŠANOVÁ, E. 2009. *Kultury dvou porodnic: etnografická studie*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni.

- [5] HAŠKOVÁ, H. 2001. *Názorové diferenciacie k současným změnám v českém porodnictví*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- [6] JORDAN, L. J. 1986. „Natural facts: a Historical Perspective on Science and Sexuality,“ in Eds. C. MacCormack a M. Strathern. *Nature, Culture and Gender*. Cambridge: Cambridge University Press.